

ЗАХАД І УСХОД У ТВОРЧАСЦІ ІГАРА БАБКОВА

В. У. Барысенка

*Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт,
вул. Захарова, 21, 220034, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
volga.volha1964@gmail.com*

Традыцыя ўспрымання арыянтальнага як «іншага», чужога пераважае ў еўрапейскім светаўспрыманні да сённяшняга дня. Пры гэтым, яшчэ з канца ХХ ст. еўрапейская літаратура пачала асэнсоўваць новыя полікультурныя падыходы. Ігар Бабкоў, распрацоўваючы інтэлектуальна-метафізічную плынь, прыўносіць у скарбонку сучаснай беларускай літаратуры пэўную экзистэнцыйную вобразнасць, шматлікія алузіі буддысцкай і індуісцкай філасофіі. Гэта ўяўляе сабой своеасаблівы мастацкі дыялог двух модусаў, паэтычнага і філасофскага.

Ключавыя словы: арыянтальная вобразнасць; філасофскі; метафізічны; антычная міфалогія; філасофія Усходу.

На працягу ўсёй гісторыі ўзаемадэявання еўрапейскіх краін з цывілізацыяй Усходу пераважала традыцыя ўспрымання арыянтальнага як «іншага», чужога і ў пэўнай меры другаснага. З часоў французскай рэвалюцыі пачалося сістэмнае вывучэнне тэкстаў літаратуры Усходу, якое не было аб'ектыўным, а працавала на каланіяльны палітычны пастулат пра перавагу еўрапейцаў над азіятамі. Нягледзячы на кардынальны сацыяльна-палітычныя змены ў краінах Усходу, адносіны еўрапейцаў амаль не змяняліся. Эдвард Саід, амерыканскі вучоны і грамадскі дзеяч палесцінскага паходжання, адным з першых пачаў крытыкаваць такія старыя падыходы. Ягоная праца «Арыянталізм», выдадзеная ў 1978 г., сталася падмуркам для перагляду кірункаў навуковых даследаванняў па арыянталістыцы. Саід назваў арыянталізм «сістэмай ідэалагічных выдумаў». Такім чынам, у навуцы тэрмін «арыянталізм» становіцца сінонімам стэрэатыпнага мыслення, а ў грамадстве – стэрэатыпнага дзеяння і, такім чынам, носіць асабліва адмоўнае адценне. «Проціпастаўленне Усход – Захад на працягу доўгага часу было галоўным цывілізацыйным ідэнтыфікатарам. Сёння межы паміж найбуйнейшымі цывілізацыямі свету размываюцца, а гэта, як мяркуюць многія даследчыкі, пагражае стратай ідэнтычнасці не толькі Захад, але і Усходу. У той жа час ва ўмовах глабалізацыі праблема навуковага ўзаемаразумення і ўзаемадзеяння пры несумненнай адмове ад прадузятасцяў і стэрэатыпаў становіцца асноўнай» [4, с. 80].

Еўрапейская літаратура таксама пачала асэнсоўваць новыя полікультурныя падыходы. Паэты адлюстроўвалі патрэбу грамадства ў філасофска-тэрэтычным асэнсаванні анталагічных і гнасеалагічных асноў гэтага складанага працэсу, яго этыка-аксіялагічных і сацыяльна-псіхалагічных аспектаў.

Ігар Бабкоў распрацоўвае інтэлектуальна-метафізічную плынь у беларускай паэзіі. Філасофская адукацыя, несумненна, наклала адбітак на мастацкія пошукі пісьменніка і пэўным чынам вызначыла ўнікальнасць і непаўторнасць творчасці. Сам Бабкоў гаворыць, што ўвогуле выпадае з любога кантэксту. Першая кніга «Solus Rex», якая была выдадзена ў 1986 г., была ўзнагароджана прэміяй «Гліняны Вялес» у 1993 г., была сустрэта крытыкамі неадназначна. І. Бабкоў абапіраўся на традыцыі інтэлектуальна-метафізічнай плыні заходнееўрапейскай і амерыканскай паэзіі. Паэт назірае глыбокі крызіс сучаснага грамадства, наступае «мізэрная эпоха». (Дарэчы, гэтая метафара адсылае нас да творчасці Ф.Гельдэрліна). Ужо першы верш зборніка паказвае нам апакаліптычную карціну:

*За небакраем Еўропы: у акопах заціхла туга
Людзі, нібыта пасля хлараформу, жывуць-паміраюць
Ціхае літанне: НЕ СПАЦЬ
Цёмныя, начныя словы на паперы згараюць
Кроплямі маляванага раю сцякаюць з-пад рук... [3, с. 5].*

Сапраўдная культура саступае месца культуры масавай, чалавека перамагаюць тэхналогіі. Асоба чалавека нівелюецца, творчасць становіцца небяспечнай, недарэмна мы бачым вобраз царства памерлых. У кнізе шмат вобразаў антычнай міфалогіі, але адно з цэнтральных месцаў займаюць аюзіі Арфея і Эўрыдыкі. Незадаволенасць навакольным светам штурхае паэта да пошукаў месца сілы, дзе герой можа быць уладаром «прасторы і часу, нябеснай мілаты прыязных рэчаў».

*На пошукі сапраўднага дому адыходзіць ён
Апрача восені згаданай і неба вачніц
Апрача пошату азяблых рамянаў
Апрача воглых крокваў старых камяніц... [3, с. 7].*

Альтэрнатывай мёртваму еўрапейскаму гораду, «царству Аіда» для паэта становіцца філасофія і літаратура Усходу. Большасць праблем, якія імкнецца і не можа вырашыць еўрапеец, усходняя філасофія нават не заўважае або знаходзіць для іх самае неверагоднае і лёгкае выйсце. Цэнтральным для кітайскай філасофіі з'яўляецца канцэпт адзінства Інь і Янь. Ніводная з частак цэлага не ацэньваецца, не нясе канфлікту паміж дабром і злом, што прыводзіць да спакойнага сузірання, ураўнаважанасці. У даасізме цэнтральнае месца займае так званае «не-дзеянне» (у-вэй), якое мае на ўвазе не бяздзеяснасць, бязвольнасць і апатыю, а уважлівасць, спакой і волю. У вершах «Кавярня» і «Пакінуць крышку пустаты» наратар аспрэчвае неабходнасць падпарадкавання чалавечага жыцця нейкай хай сабе і высокай мэце.

*Пакінуць крышку цішыні
Сярод затлумленага свету*

*Цяплом аспрэчваючы мэту
Халаднатворнай вышыні [3, с. 25].*

Вышыня як мэта жыцця ў І. Бабкова халаднатворная. Думка перагукваецца з ідэяй будызму, у якім сцвярджаецца ілюзорнасць быцця і неабходнасць усведамлення гэтай ілюзорнасці як першага кроку на шляху да духоўнага вызвалення.

*... жыццё – сон
словы – сон
у рызманах ночы
вуснамі вусны шукаю
але
здаецца
сусвет [3, с. 79].*

У сваім эсе «Цывілізацыя заходняга будызму» І. Бабкоў адразу адмаўляе сябе як прапаведніка будызму. «Пра будызм я анічога ня ведаю. Таму мае словы ня будуць ведай пра будызм. Чым яны будуць, я таксама ня ведаю. Магчыма, яны нагадаюць камусьці аблогі, якія павольна плывуць у вышыні. Калі аблогі знікаюць, застаецца чыстае, яснае неба, і мы разумеем: гэтае неба, якое хавалася пад аблогамі, і ёсць будызм. <...>

Такім чынам, пра Заходні будызм можна сказаць па-рознаму. Напрыклад:

Вечнасць – гэта неба, быццё і аблогі.

Альбо:

Аблогі – гэта лета, будызм і сьвядомасць.

Альбо:

Сьвядомасць – засохлая кветка на старонках вершаў пра лета

Ці нават:

У чыстым заходнім небе няма буды Амітабхі» [4, с. 191]

У сваёй пазнейшай творчасці І. Бабкоў працягвае выкарыстоўваць арыянтальныя матывы і алюзіі. Ён нават пачынае перакладаць старажытнакітайскія тэксты. А адзіны раман «Адам Клакоцкі і ягоныя цені. Раман у дзесяці гісторыях» аўтар прэзентуе як практычны дапаможнік па «кітайскай гульні ў Ін і Янь» [1, с. 4]. У даасізме вельмі важным з'яўляецца не столькі Даа (Шлях), пра які нельга сказаць нічога пэўнага, колькі Тай Чы (Вялікая Мяжа). Квінтэсэнцыя даоскай мудрасці – існаванне на мяжы, прысутнасць у размежаванні і зліцці свайго і чужога, сустрэчы Ін і Янь. І. Бабкоў не лічыць гэтую філасофію спецыфічна кітайскай, сцвярджаючы яе актуальнасць для інтэлектуальных пошукаў Еўропы. Мяжа як філасофскі канцэпт прысутнічае ў многіх творах пісьменніка. І. Бабкоў сцвярджае, што культура – гэта не космас, не ўніверсум, а родны кут, непазбежна свой і

непазбежна абмежаваны. Ды і ўвогуле культура паўстае, фарміруецца на мяжы, у змаганні размежавання-адмежавання і імкнення перайсці сваю мяжу, выйсці за кардон. Не дарэмна, І. Бабкоў сучаснасць называе эпохай транскультурнасці. «Культурная трансцэндэнцыя, несупадзенне культуры (і культураў) са сваёй прастора-часавай лакалізаванасцю, размытыя практыкі культурных трансгрэсіяў – выхаду культураў на свае межы – у прастору іншых культураў альбо ў прасторы, якія кожная эпоха пазначае для сябе як акультурныя» [2, с. 114].

У 2017 г. у Лятучым універсітэце Ігар Бабкоў і Уладзімір Мацкевіч вялі семінар “Нараджэнне беларускага арыенталізма з ... духа паэзіі”. Сцвярджалася, што еўрапейскі арыенталізм паўстаў у XIX ст., дзякуючы развіццю навукі і цывілізацыі ў цэлым. Цікаvasць беларускага грамадства да Індыі і ўвогуле Усходу распачалася ў эпоху постмадэрнізму з незадаволенасці класічнымі каштоўнасцямі. Недарэмна ў пачатку XXI ст. пачынаюць перакладаць Бхагаватгіту на беларускую мову.

Экзістэнцыйная вобразнасць паэзіі І. Бабкова, шматлікія алузіі буддысцкай і індуісцкай філасофіі ўяўляюць сабой своеасаблівы мастацкі дыялог двух модусаў, паэтычнага і філасофскага. Метафізічнае паўстае ідэяй сінтэзу ідэальнага і матэрыяльнага: вобразы сну як ідэальнага і горада як матэрыяльнага. Можна ўбачыць, як І. Бабкоў па-свойму яднае і інтэрпрэтуе філасофскія ідэі Хайдэгера і вучэнне Будды, ствараючы яшчэ і інтэртэкстуальны дыялог.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Бабкоў І. М.* Адам Клакоцкі і ягоныя цені. Мінск : БАС, 2001. 107 с.
2. *Бабкоў І. М.* Каралеўства Беларусь. Вытлумачэнні ру[і]наў. Мінск : Логвінаў, 2005. 140 с.
3. *Бабкоў І. М.* Solus Rex. Мінск : Маст. літ., 1992. 79 с.
4. *Бабкоў І. М.* Цывілізацыя Заходняга будызму // Дзеяслоў. 2003. № 4. С. 191–192.
5. *Кошелева Н.В.* «Ориентализм» Эдварда Саида // XXI век : актуальные проблемы исторической науки : Материалы междунар. науч. конф., посвящ. 70-летию ист. фак. БГУ. Минск, 15–16 апр. 2004 г. / редкол.: В. Н. Сидорцов (отв. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2004. С. 78–80.